

דברי פרידה למסיימי חק הלימודים לסמיכה

ברצוני להתמקד במסיבה זו על ענין שכולנו ערים לו ובכל זאת כאילו גזרנו עליו את השתיקה, והוא, הבעיות הדתיות בבתי כנסת ובבתי ספר וישיבות בהם תשמשו בקודש.

כמעט מן הנמנע, שבקהילה/בית ספר שלכם תהיה אוכלוסיה מעורבת, דהיינו, דרגת שמירת המצות ויראת שמים לא תהיה מעור אחד, אלא זה בכה וזה בכה. דבר זה לא יגרום לכם נחת רוח ושלות הנפש, אבל עליכם להתאזר ולהתכונן לזה ולהכין את ה"חלק החמישי של השלחן ערוך" שלכם נוסף להלכות קצובות והדרכת רבותיכם.

וכתשורה לכבוד פרידתכם, יורשה לי להתוות לכם כמה קווים כלליים שאולי תוכלו להיעזר מהם כשתעמדו מול בעיות כאלה. ואתמך יתדוטי בפרשת השבוע לגלות דעת התורה בהלכות ציבור.

(1) הגישה לשמאל--אלה שלא הגיעו עדיין למלוא קומתם הרוחנית:

אחרי ענין המרגלים מתפלל משה בעד בני"י לאמר: "ועתה יגדל נא כח אד-ני כאשר דברת לאמר, ה' ארך אפים ורב חסד נושא עון ופשע ונקה וכו'".

ורש"י על אתר מביא דברי הגמ' סנהדרין קי"א ע"א: ה' ארך אפים -- לצדיקים ולרשעים; כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה יושב וכותב ה' ארך אפים. אמר לו [משה להקב"ה] לצדיקים; אמר לו הקב"ה--אף לרשעים. אמר לו, רשעים יאבדו. אמר לו, חייך שתצטרך לדבר. כשחטאו ישראל בעגל ובמרגלים, נתפלל משה לפניו בארך אפים, אמר לו הקב"ה, והלא אמרת לי לצדיקים. אמר לו, והלא אמרת לי אף לרשעים.

על פי הכלל של "והלכת בדרכיו", שומה עליכם להתייחס ל"רשעים" באותה מדה של אריכת אפים, לא להכות אותם על קדקדם, לא להרחיקם ולדחותם אם כי לא להכנע לכל תביעה שלהם. תזכרו פירוש הנצי"ב על המשנה באבות "אהוב את הבריות ומקרבן לתורה", שמוכח מעצם המשנה שהחיוב לאהב את הבריות הוא כשהם רחוקים מחיי תורה ומצות. וודאי שאין לזלזל בהם או לביישם.

ועוד: כמה פסוקים אחר כך, אומר ה' למשה ולאהרן, "עד מתי לעדה הרעה הזאת...". והמשנה ריש סנהדרין (מובא ברש"י על אתר) ש"עדה" הם המרגלים, מכאן לעדה שהיא עשדה. נמצאינו למדים שכל דין של עשדה לדברים שבקדושה מקורו ב--עדת רשעים! אין לזלזל איפא בשום יהודי שהיום הוא בגדר רשע ואולי מחר יחזור בתשובה וישגשג. "טוב ארך אפים מגבור" (משלי טז-לב). קל מאוד לדחותם בזרוע, או בקול, אבל הרבה יותר חשוב לקיום היהדות הוא לקרבם, להתייחס להם באריכת אפים, ולאהבם.

ר' ישראל סלנטר היה אומר, על מ"ש רז"ל "הוכח תוכיח אפילו אלף פעמם", שהפשט הוא שכל תוכחה צריכים לפררה לאלף חלקים קטנים...

Dr. R. J. Samuel

(2) הגישה לימין--אלה המתחסדים והמתדמים לצדיקים

הנה בגמ' שהבאנו לעיל סנהדרין קי"א, בדבר הדו-שיח בין הקב"ה למשה על ארך אפים, מוסבת כל השיחה על מידת ארך אפים לרשעים, אבל הכל מודים שהוא ית' מאריך אף לצדיקים.

ותזכרו את זה היטב היטב! יש ותסבכו באנשים כאלה שהם צדיקים בעיניהם שימרו את חייכם מתוך בקורת בלתי-צודקת או מתוך קנאה או זלזול... וישתמשו ביר"ש המדומה שלהם כאגרוף להכות אתכם ולמעט ולחבל את יוקרתכם בעיני הקהילה או התלמידים.

תזכרו מה שהחסידיים אומרים: על כומר מוטל לההיות "פרום", היהודי חייב להיות "עהרליך"! יש הבדל עצום בין מי שמתחסד להיות יר"ש ומי שהוא כנה בעצם, יר"ש בלי כחל וסרק.

תעמדו על זכותכם ותגינו על כבודכם--אבל תאריכו אפים גם ל"צדיקים"! מי יודע מה דוחפם להתנגדות על רקע דתי, מי יודע ואולי כנים הם רק שוועים בהערכתם אתכם. או שמא לא הצלחתם להסביר את עמדתכם באופן ברור ומובן. תמתינו, לא תבהלו להשיב להם כגמולם. ייתכן גם שתצטרכו אי-פעם לסמוך על "צדיקים" אלה כדי לשמור על האיזון הפוליטי לכשה"רשעים" יתנפלו עליכם... תלכו בדרכי השי"ת ותגלו מידת ארך אפים גם לאלה שהם צדיקים ואפילו אם רק צדיקים בעיני עצמם.

(3) אזהרה כללית.

אין צורך להרחיב את הדיבור על האמת כיסוד היהדות, כשכל תינוק יונדע את הפסוק "ה' אלקיכם אמת". ובפרט רב או מורה הוא מתפקד ככהן בזה"ז, הלא הכתוב אומר "ותורת אמת היתה בפיהו".

אכן, יש הבדל בין שקר להעדר האמת. יש איסור חמור לשקר, אבל (מלבד המקרה של אדם היודע עדות לחברו ואינו מעיד) אין מצוה להגיד את כל האמת, ובפרט כשיש בהגדה זו להזיק או להעליב ללא שום תועלת חיובית.

הרמב"ן בפירושו על הפסוק שלנו מעיר שבפרי' כי תשא בי"ג מכילתין דרחמין נזכרה תכונת האמת שיש להקב"ה -- "ורב חסד ואמת"--ואילו כאן בפרי' מרגלים אין זכר לזה, רק "ורב חסד". וכתב הרמב"ן, "ולא הזכיר אמת כי במדת אמת יהיו חייבים". אמנם, כלל גדול הוא בעבודת הסנגוריה על עם ישראל, כבכל שטחי החיים: יש איסור של שקר, מוכרחים להתרחק משקר; אבל אין מצוה לגלות ולפרסם את האמת, ובפרט שגילוי האמת יזיק!

היום חזרתי מלויה של הרבנית מרים ברונשפיגל ע"ה, אשת חברנו הרב אבא נ"י, ובעלה ובניה וחתנה והמחותן שלה כולם הספידוה, ואף אחד מהם לא נמנע מלהזכיר לשבחה--שלא הגידה את האמת! ל14 שנה סבלה מסרטן והייס-ורים היו מרים קשים מלנשוא, ואעפ"כ כיסתה את האמת ולא הגידה את האמת בכדי שלא לצער לקרוביה ואהוביה. ומה גדול היה מרצה וחכמתה על זה! יהא זכרה ברוך, ונלמד כולנו ממנה איך להשתמש במידת האמת.

הנני מביא את כל זה לתשומת לבכם מאחר שידוע לי, גם ממה שעניי רואות גם מנסיונותי האישיים, שיש נטייה טבעית למוסמך צעיר שיוצא מתוך כותלי בית המדרש כשהוא ספוג אווירת הקודש מלימוד התורה ובווער באש-דת, לעמוד לפני הקהל או הכיתה ולהגיד להם את האמת בפה מלא, וכרכיל מונה את כל חסרונותיהם בת"ת ויר"ש ויהיה מה שיהיה. אין ספק שהרצון בזה הוא טהור וקדוש--אבל הדרך היא מוטעה והרת תוצאות הפכיות. הטפה כזו יש והיא אמת, אבל "במדת האמת יהיו חייבים"... עובדה היא: האמת היא מדה גדולה אבל עדינה, ואין להפקידה בלי התחשבות עמוקה בידי כל בר בי רב לעשות עמה כרצונו.

בכל בוקר אנו אומרים את הקטע מתדב"א, "מודה על האמת ודובר אמת בלבבו". אם נתבעים, חייבים להודות על האמת ולא חלילה לשקר. ותמיד מוכרחים להיות מודע לאמת, לדעת ולהבין את האמת לאמיתה, אך בתנאי "ודובר אמת בלבבו", שלא יגלה את האמת הזאת אם זה יגרום נזק חמור לאיש חף מפשע--ואפילו אם אינו חף מפשע!

לא כל רב צעיר מוכשר לעמוד לפני הקהל ולהטיף מוסר חמור לעדתו ואפילו אם כל מלה ומלה שהוא מוציא מפיו היא האמת הטהורה. כי מי שאינו מסתפק ב"דובר אמת בלבבו" ומוכן לדבר את האמת אפילו על חשבון המקשיבים, אמת שלא יוכלו לעמוד בה ושיכרסמם ללא-הועיל, ידע שגם הוא אינו כל כך בעל מדרגה עד שיוכל לצאת נקי בדיון שהאמת עליו תיגלה לכל...

אמרו חכמינו בכמה מקומות בש"ס: "קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים". ודומני שכווננו לא רק למלה "קשט" במובן של פאר ויופי, אלא גם במובן של אמת, כגון: "דאיהו קשוט ונבואוהי קשוט", "בקושטא", וכו'. יש לך הזכות להגיד את כל האמת--בתנאי שהנך מוכן לעמוד בפני הראי ולראות את עצמך כמו שאתה-באמת...

אנמם, יש ואדם צריך ללמוד מהקב"ה אשר עליו כתוב, "וישלך אמת ארצה"... ובמקום להתקיף את הזולת בכלי-זין של האמת, מוטב לקרבו במדת "רב חסד".